

Népképviselet és a népi akarat képviselte

Jelen számunkban olyan írásokat adunk közre, amelyek a népszuverenitás, illetve a népi akarat politikában való megjelenítésének kérdéseit elemzik. Az újkori politikai gondolkodókat az igazságosabb társadalom megteremtése érdekében különösen foglalkoztatta az uralkodói hatalom korlátozásának kérdése. Kidolgozták a társadalmi szerződés koncepcióját, meghatározták, hogy milyen tényezők teszik legitimé a hatalmat, melyek a törvényes politikai hatalom határvonalai, és milyen jogai vannak a polgároknak. A 18. században kimunkálták a hatalmi ágak elválasztásának elméletét, majd fokozatosan formálódott az emberi jogok köre is. A francia forradalom idején, 1789. augusztus 26-án az Alkotmányozó Nemzetgyűlés elfogadta az *Emberi és polgári jogok nyilatkozatát*, amely azonkívül, hogy deklarálta: „minden ember szabadnak és jogokban egyenlőnek születik és marad”, felsorolta az emberi jogokat, megfogalmazta a népszuverenitás, valamint a népképviselet elvét is. Ezeket az elveket és jogokat az 1791. szeptember 3-án elfogadott francia alkotmányba is belefoglalták, egyúttal meghatározták az államhatalom gyakorlásának legfőbb szabályait; ezzel a Francia Királyság nagy lépést tett az abszolutizmusból az alkotmányos monarchia irányába. Az uralkodó elmenekülése és az Első Köztársaság kikiáltása (1792. szeptember 21.) szükségessé tette egy új alkotmány megszüvegezését.

Balázs Gábor az 1793. évi, a politikai helyzet miatt csupán néhány hónapot megélt francia alkotmány létrejöttét és tartalmát elemzi. Megállapítása szerint a konstitúció tartalmát és elfogadásának módját a politikai harcok határozták meg, ugyanakkor éles politikaelméleti küzdelmek is kísérték. Egy sorsdöntő pillanatban tették fel újra az alapvető kérdést, hogy mit jelent a gyakorlatban a nemzet szuverenitása, vagyis milyen formákat kell kialakítani a népi participáció intézményesítésére, azaz a nép bekapcsolására a politikába. A korabeli viták azt célozták, hogy megtalálják a képviseleti kormányzás és a nép által közvetlenül gyakorolt szuverenitás összeegyeztetésének módját.

Az alkotmányt népszavazással fogadták el. A népszavazás az ország egységét kívánta kifejezni. Politikai szempontból nagyban hozzájárult a forradalom radikalizálódásához, egyúttal az alkotmány támogatottsága a forradalmi kormányzatot demokratikus legitimitációval ruházta fel. Az okmány különös jelentősége, hogy először foglaltak konstitúcióba bizonyos szociális jogokat, például a munkához és a közsegélyezéshez, illetve az oktatáshoz való jogot. Ezek kiegészítették azokat az

alapvető jogokat, amelyek az *Emberi és polgári jogok nyilatkozatában* szerepelnek. Az írás behatóan foglalkozik az alkotmány utóéletével is.

Az első világháborút követően az európai államok többségében a népképviselőket biztosítására parlamenti rendszerek jöttek létre. A korábbiakhoz képest egyre nagyobb tömegek vehettek részt a választásokon, jóllehet a mindenkire kiterjedő, titkos szavazati jogon alapuló választási rendszert korántsem mindenütt vezették be. A politikai instabilitás és a gazdasági nehézségek következtében a parlamentarizmus sok országban visszaszorult, és előretört a tekintélyelvűség. Számos jelentős európai országban a (szélső)jobboldal került hatalomra, amely a nemzet megújítását és újfajta (érdek)képviselői rendszerek kialakítását tűzte ki célul. A népnek a politikában való részvételére vonatkozóan is eddig ismeretlen elképzelések láttak napvilágot, és szokatlan módszereket kíséreltek meg bevetni a tömegek támogatásának megnyerésére.

Lajkó Ádám historiográfiai tanulmánya a két világháború közötti szélsőjobboldal nyugat-európai interpretációit tekinti át. A kutatások közvetlenül a második világháborút követően megindultak, a feldolgozásokat ekkor főképpen még a háború előtti közéletből megörökölt értelmezések határozták meg. Az újabb, legkülönbözőbb szempontú elemzések eredményei viszont rámutatnak a szélsőjobboldalnak tekintett rendszerek heterogenitására. Az írás a terminológiai nehézségek bemutatása után a totalitarizmuselméletekkel foglalkozik, majd a szociológiai-strukturális megközelítésekkel, az olyan értelmezésekkel, amelyek a szélsőjobboldali gondolatokat ellenfelvilágosodásként, a szélsőjobboldali rendszereket pedig modernizációs ideológiaként értékelik. Végül a korabeli eszmei áramlatokat figyelembe véve megkísérli meghúzni a szélsőjobboldaliság határait. Konklúziója szerint „a jövőbeli kutatás feladata lesz egy olyan gyűjtőfogalom tartalmának a meghatározása, ami a helyi viszonyoktól függetlenül is alkalmazható, az új nemzetközi eredmények azonban elvezethetnek a fasizmus vagy a szélsőjobboldal kiterjesztett fogalmával való végleges szakításhoz is”.

A lakosság akaratanak sajátos kinyilvánítási formáját jelenti a népszavazás. Az első világháborút követő versailles-i békeszerződés előírta, hogy Németország néhány határvidékén népszavazást kell tartani arról, hogy az adott vegyes lakosságú terület melyik ország része legyen (Schleswig, Felső-Szilézia, Kelet- és Nyugat-Poroszország). A saint-germaini békeszerződés Karintia, valamint Sopron és környéke hovatartozásának kérdésében írt elő referendumot. Juhász Barnabás a felső-sziléziai népszavazás előkészítését, az egyes felek szándékait és érdekeit elemzi. Az 1921. március 20-i szavazás csaknem teljes körű részvétellel zajlott. Annak ellenére, hogy a területen a lengyelek csekély mértékben többségben voltak, a Németország-pártiak kerültek többségbe, 59,6 százalékot értek el, szemben a Lengyelország-pártiak 40,4 százalékával. A népszavazás eredményét figyelembe véve hosszú diplomáciai tárgyalások kezdődtek a határ végleges meghúzásáról, a döntés jogát a Népszövetségnek adták át. Végül az 1922. május 15-én aláírt genfi egyezmény szabta meg a német–lengyel határt Felső-Sziléziában. A határ kijelölését követően, miképp várható volt, jelentős népességmozgás kezdődött. A felső-sziléziai népszavazás is bizonyítja, hogy a lakosság zöme a saját nemzete államához kívánt csatla-

kozni, de mindig volt egy számottevő – akár a nemzetiség negyedét is kitevő – réteg, amely lokálpatriotizmusától vezetve, kapcsolatai, gazdasági beágyazódottsága, a változástól és az ismeretlentől való félelme miatt arra az országra szavazott, amelyben élt. Ezt mutatják a karintiai és a soproni népszavazás eredményei is.

Műhely rovatunkban a magyar–egyiptomi kapcsolatok egy kevésbé ismert epizódja tárul fel. A 19. század második felében és a 20. század első másfél évtizedében az egyiptomi osztrák–magyar kolónia több tagja is kapcsolatban állt a kairói udvarral. Az utolsó egyiptomi alkirály, II. Abbász Hilmi második felesége magyar származású volt. Török May grófnő a muszlim hitre való áttérése után a Dzsávidán Hánum nevet vette fel. A házasság számos találgatásra adott okot, és ellentmondásos információk, illetve tévhitek terjedtek a magyar származású asszonyról. Abdallah Abdel-Ati Al-Naggar és Prantner Zoltán írása a fellelhető dokumentumok alapján nemcsak az asszony születésének körülményeit, de a titokban tartott vér szerinti apa személyét is feltárja. A II. Abbász Hilmmel kötött házasság nem bizonyult életre szólónak, a válás után Dzsávidán megtarthatta muszlim nevét, és Ausztriában, Német- és Franciaországban élt. Az egyiptomi tartózkodás azonban mély nyomot hagyott benne: ott szerzett élményeit az 1930-ban kiadott, *Hárem* című önéletrajzában foglalta össze. Művében leszámol azzal a korabeli tévképpzellettel, hogy a hárem „a boldogság háza”, véleménye szerint a nőknek sokkal inkább „a hatalom és a terror helyét” jelenti.

Bíró László

POPULAR REPRESENTATION AND REPRESENTATION OF THE POPULAR WILL

The papers in the present issue explore questions that are related to the representation in politics of popular sovereignty and of popular will. In the debate over the 1793 French constitution, great emphasis was put on the institutionalisation of popular participation. After World War I, the majority of the European countries formed parliamentary regimes. In the right-wing regimes that assumed power, on the other hand, new ideas about the participation of the people in the political direction were formulated, and new methods were elaborated for winning the support of the masses. A special form for the manifestation of the popular will is the plebiscite. The Versailles Peace Treaty following World War I prescribed that in some border regions of Germany, such as, among others, in Upper Silesia, a plebiscite had to be held in order to decide the territorial belonging of the given region. In the Workshop column, an interesting episode of Hungarian–Egyptian relations is enlightened through the person of the Hungarian-born consort of the last Egyptian khedive.